

„Az 1. Csehszlovák Köztársaság és az Apostoli szentszék (Vatikán) diplomáciai kapcsolatainak alakulása (1918–1938)

Vatikán viszonya” – Marmaggi-féle botrány

MALAGYI JÓZSEF

*Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava
(Páneurópai Főiskola, Jogi Kar, Állam és Jog Elmélet és Történelmének Intézete,
PhD hallgató)*

Az Apostoli Szentszék és Csehszlovák Köztársaság (a továbbiakban „CSSZK”) diplomáciai kapcsolatai közvetlenül a vatikáni követ, 1923 és 1925 között Prágában a pápai nuncius tisztségben ténykedő Msgr. Francesco Marmaggi távozásával kiváltott válságát két fontos belpolitikai esemény jelezte elő, amelyek később jelentős hatással voltak a kölcsönös kapcsolatok további fejlődésére.

Közülük az első a szlovák katolikus püspökök pásztorlevele kiadása volt 1924. november 26-án, amely 1924. december végén minden szlovák templomban felolvasásra került. A levélben a püspökök keményen elítélték minden keresztényellenes egyesület tagját és hívét azzal, hogy kifejezetten megnevezték az anarchista, nihilista, szocialista, kommunista és szabadkőműves egyesületeket. A katolikus hívők számára tilos volt részesedni a fenti szervezetek tevékenységén. Egyúttal kikiáltásra került, hogy aki az utasításnak nem veti magát alá, nincs joga hozzálépni a szentelésekhez és az egyházi temetésük is meg lesz tagadva. A pásztorlevél heves reakciót váltott ki országszerte. Zsolnán, Pozsonyban és további szlovák városokban a jelen politikai pártok hívei heves tüntetéseket folytattak, akik élesen tiltakoztak a levél ellen. A szociáldemokrata pártok képviselői interpellációt terjesztettek be, amelyben követelték az egyház különváltását az államtól. Ellenkezőleg, a szlovák hierarchiával való szolidaritását álláspontjukban 1925 januárjában a cseh és morva püspökök fejezték ki. A szocialisták ebben a feszült egyházellenes légkörben az Apostoli Szentszékkel azzal vádolták, hogy bujtogatta a pásztorlevél kiadását. Ezért a prágai pápai nuncius és cseh püspökök kérelmére K. Kmetko püspök 1925. január végén a vádra való reakcióként a szlovákiai és kárpátaljai püspökök nevében köznyilatkozatot adott ki a már említett problémás pásztorlevél szándékáról. Kmetko a kijelentésben kategorikusan elutasította azt a vádat, hogy a pásztorlevelet CSSZK-ellenes idegen hatások ihlették volna. A nyilvánosságot biztosította a püspökök köztársasággal szembeni lojalitásáról és elmagyarázta, hogy a püspököket a pásztorlevél megírásához nem vezette semmiféle államellenes szándék, kizárólag a hívő lakosság hite és erkölcsé feletti oltalom kötelessége, valamint az állam közös javának érdeke. A CSSZK-kormány a jelen kijelentést fenntartásokkal elfogadta és ezt követően kijelentést tett, amely leszögezi, hogy a nyilvánosság felbolygatott szintjét lekezelné csak az egyház és Állam közötti gyakorlati viszonyelrendezéssel lehet. Végül tehát sikerült elérni a helyzet lenyugtatóját, de az bizonyos, hogy az egész ügy határozottan nem járult hozzá az Apostoli Szentszék és CSSZK közötti viszonyok jobbulásához.

Ebben a légkörben volt 1925 márciusában a parlamentbe előterjesztve a „vasárnapokról, ünnepekről és emléknapokról” szóló törvény (ún. 65/1925. sz. ünnepi törvény). A törvénynek minden társadalmi réteg érdekeit kellett volna figyelembe vennie. Meghagyta a hagyományos katolikus ünnepek többségét azzal, hogy átvette az akkori Egyházi Törvénykönyvből. A köztársaság emléknapjai közé a törvény október 28-át, május 1-jét, Szt. Cirill és Metód napját, Szt. Vencel napját, de ugyanúgy Husz napját is besorolta, amely jelentőségét a törvényhez kapcsolódó, a prágai egyetem államosítása és a cseh nemzet fenntartása érdemeiről szóló indokjelentés emelte ki.¹ A törvény elfogadása ellen főleg a Szlovák Nemzeti Párt lépett fel, amely Andrej Hlinka révén a parlamentben követelte, hogy Szlovákiában Husz János ünnepe helyett Nepomuki Szt. János ünnepe legyen ünnepelve. A jelen kérdés nem volt sikeres és az említett ünnepi törvény 1925. március 21-én a parlament által elfogadásra került. A törvény elfogadása, amely a Husz János ünneplése emléknapja bevezetését jelentette a megégetése évfordulóján negatív reakciót idézett elő az Apostoli Szentszéknel, amely diplomáciai jegyzékkel tiltakozott. Az Apostoli Szentszék nézete szerint az újonnan elfogadott törvény egyoldalúan („unilateraliter”) oldotta meg az egyházi viszonyokat, amelyek kizárólag a CSSZK kormánya és a Szentszék közötti tárgyalások területébe tartoznak.

Az említett törvény elfogadását megelőző szituáció nagyon bonyolult volt. Már az 1924-es Karácsony előtt Eduard Beneš külügyminiszter megérkezett Rómába, hogy elmagyarázza a némely hagyományos katolikus ünnepek törlése és újak bevezetése indokait, hogy így megszüntesse az esetleges félreértéseket. Amikor azonban Marmaggi pápai nuncius 1925. július 6-án Husz János állami ünnepének tiltakozására elhagyja Prágát, két verzió jelenik meg a Beneš vatikáni látogatása magyarázatára. Beneš miniszter azt állította, hogy Vatikánban tárgyalt a Husz János ünnepe kérdésben, valamint az 1925 júliusában megtörténendő ünneplésről, és hogy ő maga terjesztett elő konkrét javaslatokat, amelyekről az Apostoli Szentszék nem nyilatkozott, és ő ez alapján úgy ítélte, hogy az Apostoli Szentszéknek nincs elvetése. A tárgyalások tartalmának lefolyásáról szóló más verzió 1925. augusztus 24-én lett nyilvánosságra hozva a *L'Osservatore Romano* napilapban. Az újság cáfolja, hogy Beneš a látogatásakor Vatikánban tárgyalt volna Husz János ünnepéről és hogy a jelen ügy megoldását érintő konkrét javaslatokat terjesztett volna elő. Eduard Beneš külügyminiszter kiutazott Rómába és állítólag követelte, hogy fogadja az államtitkár, Gasparri bíboros. Az államtitkár a már említett hivatalos vatikáni napilap szerint jelezte, hogy a protokoll megköveteli, hogy először kérjen fogadást a pápánál. Beneš azonban a diplomatikus ajánlására nem reagált, és így a vatikáni államtitkár visszautasította a fogadását. Tehát alacsonyabb szinten valósultak meg a tárgyalások – Beneš miniszter találkozott Gasparri bíboros titkárával, Msgr. Borgonginivel. A tárgyalások végén Msgr. Borgongini megkérdezte Beneš minisztertől, igaz-e, hogy a csehszlovák kormány törvényesíteni akarja Husz János megégetésének napját állami ünnep formájában és egyúttal diplomatikusan megállapította, hogy amennyiben így lesz, a Szentszék oldaláról ez nagyon nagy befolyással lesz a kölcsönös kapcsolatok fejleményére. Egyforma figyelmeztetést terjesztett elő Beneš miniszternek Rómából való visszaérkezéskor a pápai nuncius is Prágában.

¹ Doležal Josef: *Politická cesta českého katolicizmu 1919–1928*. Praha, 1928. 26. o.

Június 30-án, kedden a kormánygyűlésen Jiří Strěbmý miniszter, aki Antonín Švehla távolléte indokával a gyűlést vezette, bejelentette a Husz-ünnepségek tanácsa kérvényét, hogy a köztársasági elnök átvegye az ünnepségek feletti védnökséget, valamint hogy a miniszterelnök legyen az előkészítő tanács tiszteletbeli tagja. Srámek miniszter ez ellen óvást emelt, amikor rámutatott arra a tényre, hogy a miniszterelnök ilyen részvétele de jure a Csehszlovák Néppárt minisztereinek képviselőjét is jelentené az ünnepségen. Amikor a kormánygyűlésre megérkezett Švehla miniszterelnök, felszólalásában főleg arra a tényre utalt, hogy az ünnepségek nincsenek a katolikus egyház, sem annak legmagasabb képviselői ellen irányítva. Heves diszkusszió után szavazással megállapodtak, hogy a miniszterelnök az említett ünnepségeken csak magánszemélyként vehet részt és nem az államfői funkciója címből. Július 3-án pénteken Eduard Beneš külügyminiszter elmagyarázta a pápai nunciust azokat az indokokat, amelyek a kormányt a jelen döntésre ösztönözték. A nuncius kérdésére, hogy hivatalos-e a kormány részvétele az ünnepségeken azt válaszolta, hogy természetesen. A nuncius megállapította, hogy ha ez valóban megtörténik, el kell hagynia a diplomáciai küldetését Prágában. A helyzet további negatív kibontakozását még igyekezett megakadályozni Jan Srámek miniszter. Miután értesült a Beneš miniszter Msgr. Marmaggival való július 3-ai tárgyalásáról, meglátogatta a nunciust és igyekezett Švehla miniszterelnök megbízása alapján elmagyarázni a miniszterelnök ünnepségeken való részvételének specifikus formáját, és ezen alkalommal még egyeztetett egy találkozást a nuncius és a külügyminiszter között július 6-ára. Az események azonban már mozgásban voltak, és 1925. július 5-én megérkezik a diplomáciai rendelet Rómából, hogy a nuncius verbális tiltakozással hagyja el Prágát.

1925. július 6-án az Óvárosi téren (Staroměstské náměstí) lefolytak a Husz-ünnep hivatalos ünnepségei az elnök és miniszterelnök részvételével. Az összegyűlt tömeg köztársasági elnököt éljenező spontán reakciója hatására és az elégtétel érzésétől áthatva is, ami az elnök genfi, Husz megégetése évfordulóján való, 10 év utáni fellépésétől, amely az osztrákellenes ellenállásának kezdetét jelentette, Masaryk elnököt annyira befolyásolták, hogy engedett a diplomáciai tartózkodásából és nyilvánosan kimutatta véleményeit azzal is, hogy utasítást adott a huszita zászló prágai vár feletti kifüggesztésére.² Amikor tehát Msgr. Marmaggi meggyőződött az elnök és miniszterelnök ünnepségen való részvételéről és az ünnepségek teljes lefolyásáról, július 6-án este elutazott Prágából.

A nuncius diplomáciai hivatalból való elszólításról szóló hivatalos diplomáciai jegyzéket Eduard Beneš miniszter már július 7-én kedden reggel megkapta. Msgr. Marmaggi bejelenti benne a Szentszék rendelkezése alapján történő távozását és egyúttal a kormány tudatára hozza, hogy a nunciatúra ügykezelése Msgr. Aratra lesz bízva chargé d'affaires-i beosztásban.³ CSSZK kormánynak természetesen nem lehetett nem reagálni a Vatikán diplomáciai lépései tekintetében. A hallgatás ugyanis a Szentszék diplomáciai tiltakozása elfogadását jelentette volna és annak akceptálását tárgyi szempontból. A kormány reakciójának konkrét kinyilvánulása csehszlovák nagykövet visszavo-

² Klimek Antonín: *Boj o Hrad I.* Panevropa, Praha, 1996. 340. o.

³ Ehrenberger Tomáš: *Husův svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem.* In: *Dejiny a současnost*, 4/2002. ročník XXIV.

nása volt Rómából július 10. és egyúttal dr. Jeleň megbízása, hogy mint chargé d'affaires vezesse a külképviselet ügyeit. A megbízása egészen 1928. év elejéig tartott. A Husz megégetése évfordulójának ünnepe nagy befolyással volt a CSSZK belpolitikai és vallásjogi fejlődésére is. A teljes ügy jelentősen támogatta főleg a szocialista pártok eszmei-politikai céljait. A köztársaság elnöke úgyszintén elfogadta Stríbrný miniszter lemondását, aki az Apostoli Szentszék lépései és Beneš miniszter az Apostoli Szentszék iránti politikája elleni tiltakozásként lépett vissza funkciójából. A kormány túlnyomó része nem kívánta az ügy túlságos fokozását. Július 17. és 18. napján a kormány tárgyalta az Apostoli Szentszékkel való összetűzésről és a következő hivatalos álláspontot fogadta el: „A kormány a pápai nuncius Úr demonstratív távozásával kapcsolatos eseményfejléményekért nem tehető felelőssé. A pápai nuncius úr távozásával megsérült az államunk Vatikánnal való viszonya, amelyet a kormány igyekezett korrekten úgy módosítani, hogy ezt harc nélkül megoldani lehessen. A kormány, amely az egész ügyben teljes jogai és kötelességei szerint jár el, azonban a köztársaság katolikus lakossága érzelmei teljes kímélésével, megvárja az események további fejleményeit. Kívánja a viszály korai megoldását, valamint az egyházpolitikai kérdések engesztelő és minden hitfelekezeti és egyház iránt igazságos megoldását nálunk. Az egész ügy elintézését azonban nem lehet másképp gondolni, minthogy a jövőbeni Husz-ünnepségeknél az államunk és Vatikán közt hasonló összetűzés nem keletkezhet. Ezért a kormánynak a Vatikánnal való tárgyaláshoz szüksége van garanciára, miszerint az állami emléknapnak megállapított Husz napja továbbra is hatályos törvény általi megoldásnak számít és hogy a nap ünnepe módjáról az állam részvételével, mint belpolitikai ügyről, kizárólag és csakis a csehszlovák nép képviselői döntenek.”⁴ Az enyhe diplomáciai tónus ellenére a kormány világosan hangoztatta, hogy a Husz-émléknapi ünnepségének kérdését tisztán belpolitikai problémának tekinti és egyúttal elutasítja az Apostoli Szentszék bármiféle beavatkozását az ügyben. Így a CSSZK és Apostoli Szentszék kapcsolatában beállt a „patthelyzet”. Nem történt meg a diplomáciai kapcsolatok teljes megszakítása, az általános diplomáciai ügyvitel kezelése folytatódott, de teljesen megszűntek a kölcsönös tárgyalások mindkét fél számára fontos problémákról. A Vatikán a tárgyalások folytatását a Husz emléknap körüli diplomáciai konfliktus számára megfelelő megoldásával feltételeztette. Ebben a feszült helyzetben folytak le az ünnepek az 1926. évben. Az Apostoli Szentszék ismét követelte, hogy a Husz ünnepein ne vegyen részt az elnök, a kormány és sem a parlament képviselői. A jelen követelés azt okozta, hogy az elkövetkező ünnepek még ünnepélyesebb módon folytak le a teljes súlyomgyülekezet keretén belül a csehszlovák politikai képviselettel Masaryk elnökkel az élen. A politikai szónoklatában kijelentette, hogy nincs és nem is lesz semmiféle erő sem nyomás bármilyen hatalmas, amely eltüntethetné Husz János, a nemzet legnagyobb hőse híres emlékét és hogy az emléke következetesen óvva lesz. Az ilyen állapotnál nem lehetett feltételezni, hogy a közeljövőben bármilyen pozitív változás következne be a CSSZK és Apostoli Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatokban. Vallásjogi és diplomáciai szempontból az Apostoli Szentszéknek köszönhetően az 1927. év váratlan fordulatot jelentett az események fejleményeiben. A CSSZK kormánya pozitívan reagált, elfogad-

⁴ Doležal: i. m. 29. o.

ta a párbeszédhez invitáló kezdeményezést és a diplomáciai tárgyalások az év végén kölcsönösen elfogadható megállapodást hoznak a „Modus vivendi” név alatti együttéléstről, amely 1928. február 2-án lépett hatályba diplomáciai jegyzékek cseréjével és ezzel megnyílt a kölcsönös kapcsolatok új fejezete.

1. „Az első Csehszlovák Köztársaság és az Apostoli szentszék diplomáciai egyezményei az 1928 és 1938 közötti időszakban” – Modus vivendi – együttélési mód

1928. január 20-án a Minisztertanács ülésén a kormány jóváhagyta a Modus vivendi szövegét. Beneš miniszter úr ezt követően a kormány nevében francia nyelven kidolgozta 1928. január 29-i dátummal a hivatalos jegyzéket. Ezen jegyzék a Modus vivendi jóváhagyásáról szóló értesítést tartalmazta, valamint a Modus vivendi egyeztetett szövegét. A jegyzék befejező részében dr. Beneš biztosítja a vatikáni államtitkárt, hogy a csehszlovák kormány nagyon elégedett a tárgyalások eredményével, hogy mindig is igyekezett biztosítani állampolgárainak a szabad hit-, érzelmeik és vallási érdekek gyakorlását, és azok tiszteletben tartását. Két nappal később ez a hivatalos jegyzék a csehszlovák megbízott által átadásra került az Apostoli Szentszéken Msgr. Pietro Gasparri bíboros államtitkárnak, aki ezt az aktust 1928. február 2-án viszonzta. Ezen diplomáciai jegyzékek cseréjével a Modus vivendi hatályba lépett.

Közelítsük meg most azt, hogy mi volt a Modus vivendi tartalma. A Modus vivendi hivatalos szövege francia nyelvű volt és hat cikkelyt tartalmazott, amelyek az elkészített szöveg eredeti nyolc paragrafusából mint kompromisszumos megoldások kristályosodtak ki, amelyekről 1927. december 7-én és 9-én tárgyalt Kamil Krofta és Francesco Borgongini Duca.⁵

Az első cikkely a csehszlovák külpolitika nagyon égető kérdését oldotta meg, mégpedig az egyházmegyék belső rendezését. A cikkely így hangzott: „A Szentszék és a csehszlovák kormány megegyezett abban az alapelvben, hogy a Csehszlovák Köztársaság semmilyen részére nem lesz alárendelve olyan megyéspüspököknek, akinek székhelye a csehszlovák állam határain kívül van, és ugyanígy semmilyen egyházmegye határa nem lépi át az államhatárokat. A Szentszék és a csehszlovák kormány új határokon és az egyházmegyék támogatásában egyeznek meg. Ezen egyezmény előkészítésére két hónapon belül két, egymástól független bizottság alakul: az elsőt a Szentszék alakítja meg minden érintett egyházmegye képviselőiből, a Szentszék prágai képviselőjének elnökletével, a másodikat a csehszlovák kormány az érintett egyházmegyék képviselőiből és szakértőiből.” Ebből a cikkből következik tehát, hogy pápai bullával mind az egyházmegyék államhatárok szerinti belső rendezésére sor kerülhetne, mind azok új külső határainak meghatározása (külső rendezés). Ennek alapjait a egyes bizottságoknak kellene kidolgozni. A második cikkely az egyházi vagyon kérdést érintette. Így hangzott: „A Csehszlovák Köztársaságban az egyházi ingatlan és ingó vagyon kezelése, amelyek jelenleg kényszerigazgatással vannak biztosítva, ideiglenes egészen az előző cikkelyben érintett egyezményig, és egy bizottságra van bízva az érintett területen működő püspöki kar

⁵ Halas František Xavér: *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svátého stolce, České země a Vatikán.* ČDK, Brno, 2004. 554. o.

elnökletével.” Ez a cikkely tehát azt a kényszerigazgatást érintette, amely Szlovákiában az egyházi vagyont terhelte. Ahogy fent részletesebben le volt írva, ennek a vagyonnak a kezelésével a Pozsonyi Katolikus Vagyon Szlovákiai Egyházi Bizottsága volt megbízva, amelyet az 1923-as évben az ún. Felszámoló Bizottság váltott fel. Ezután az 1926-os évben a csehszlovák kormány döntött a lefoglalt birtokok eladásáról az új egyházi bizottságnak, élén Pavel Jantusch püspökkel. A *Modus vivendi* második cikkelye ezekben a vagyoni kérdésekben bizonyos áttörést jelentett, mert ezzel az Apostoli Szentszék elismerte a vagyon lefoglalásának tényét. Ennek ellenére hallatszottak kritikus hangok is. Antonín Hobza professzor írja: „*A Modus vivendi egyházi vagyonnról szóló záradéka a mi jogi köreink számára bizonyos szenzáció volt. Nem található ugyanis egyetlen értelmes ok sem arra, hogy az ún. egyházi vagyon tárgyában feladjuk állami szuverenitásunkat – az érvényes állami törvényekkel megalapozott szuverenitást. Elismeri-e a Vatikán az egyházi vagyonnról szóló törvényeinket vagy sem, ennek a jogi élet számára nincs semmilyen jelentősége.*”⁶ Tiszta jogi szempontból az utolsó mondat befejezésével biztosan egyet lehet érteni. Hobza azonban elfelejti, hogy a *Modus vivendi* politikai dokumentum, aminek célja az volt, hogy az Apostoli Szentszékkel való további kapcsolatok alapjául szolgáljon, amelyeknek minősége a Csehszlovák Köztársaság számára fontos volt. Hogyha akkor, ahogy feljebb említve van, az Apostoli Szentszék abból az elméletből indult ki, hogy bármelyik egyházi vagyonnal való legmagasabb rendelkezési jog neki jár, és ezen elv mellett kitartott, a kölcsönös kapcsolatok szempontjából ezt az álláspontot nem lehetett állandóan elutasítani bizonyos kompromisszumra való készség kifejezése nélkül. Nem lehet egyetérteni Hobza azon következtetésével, hogy a *Modus vivendi* második cikkelye az egyházi vagyon kérdéseiben a szuverenitás feladását jelenti, mert semmi ilyesmit nem lehet kiolvasni az érintett cikkelyből.

A *Modus vivendi* harmadik cikkelye a rendeket és a rendek kongregációját érinti. A cikkely így hangzott: „*A rendek és azok kongregációja, amelyeknek otthonai a Csehszlovák Köztársaságban vannak, nem lesznek alárendelve külföldi rendek és kongregációk tartományi otthonai előljáróinak. Amennyiben a tartomány létrehozása a Csehszlovák Köztársaságban lehetetlen, ezek a csehszlovák rendházak egyenesen a főrendháznak lesznek alárendelve. Az egyenesen a főrendház alá tartozó rendházak tartományai és előljárói a csehszlovák állam tagjai lesznek.*” Ezzel a rendelkezéssel a kormány sikeresen befejezte azt az erőfeszítést, amelyet a köztársaság megalakulása óta fejtett ki a rendek kezelésének önállósítása érdekében. A negyedik cikkely összetett kinevezési ellentétet oldott meg. Így hangzott: „*A Szentszék, mielőtt az érsekeket, egyházmegyei püspököket, koadjutor cum iure successionis és katonai püspököket kinevezné, a jelöltek nevét a csehszlovák kormány elé terjeszti, hogy megbizonyosodjon, hogy a kormánynak ezen választás ellen nincs politikai ellenvetése. A nevezett prelátusoknak csehszlovák állampolgároknak kell lenniük. Politikai ellenvetés alatt minden olyan ellenvetés értendő, amellyel a kormány érvelhetne az ország biztonságára hivatkozva, pl. hogy a kiválasztott jelölt irrendentista, szeparatista vagy alkotmányellenes vagy az államrend elleni politikai tevékenységben vétkes. A Szentszék által a kormány elé terjesztett jelölt neve,*

⁶ Hobza Antonín: *Modus vivendi. Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem.* Praha, vlastním nákladem, 1930. 16. o.

ahogy a róla való egyezkedés is titokban marad. A katonai püspök kinevezése csak abban az esetben lesz hatályos, ha a katonákról való önálló vallási gondoskodás rendszere megmarad. Ebben az esetben figyelembe lesznek véve a politikai jellegű ellenvetéseken kívül a jelölt hadseregben betöltött pozíciójára vonatkozó ellenvetések is.” Ezzel a cikkellyel a kormány lemondott a püspökök kinevezésének jogáról, amiért őt kritizálták. Antonín Hobza írja: „A püspökök kinevezése szempontjából kötött megegyezés ellentétes a csehszlovák joggal, és az úgy a történelmi területeken, mint Szlovákiában és Kárpátalján. A csehszlovák jog szerint vitathatatlan, hogy az államnak van joga a püspökök kinevezésére.”⁷ Kamil Krofta a Külpolitika c. folyóirat szövegmagyarázatában összefoglalja a Szentszék álláspontját a püspökök kinevezési jogának kérdésében úgy, ahogy ezen munka fentebbi részében le van írva, és tovább magyarázza: „Ezt az álláspontját a Vatikán minden utódállammal szemben megvédte, nem kivétel ez alól a magyar kormány sem, amely inkább mint a többiek hivatkozhatott volna államberendezésnek a régi Magyarországgal összefüggő egyenes folytonosságára. A csehszlovák kormánynak is alkalmazkodnia kellett ehhez. Ezt annál inkább megtehetette, mert az ő eszményképe nem az egyház állam általi irányítása volt, hanem a köztük lévő szoros összefüggés nem túl gyors és önkéntes meglazítása. A valóságban ezért elégedhetett meg a püspökök kinevezését befolyásoló negatív hatással, azaz állampolitikai szempontból a bűnös püspök kinevezésének megghiúsításával, amivel nem az lett kimondva, hogy a Vatikán a kinevezett püspökök személyénél egyáltalán nem vette figyelembe a kormány kérését.

A *Modus vivendi* egészében csak igazolja az említett rendelkezés azon gyakorlatát, hogy a kormány politikai jellegű ellenvetést eszközölhet a pápai Szentszék által csehszlovák püspökségre jelöltek ellen.⁸ Hobza azonban az egész ügyet másképp látta, amikor azt írja: „Ha nem lehet a jelölési rendszert a Vatikán leküzdhetetlen ellenállása miatt érvényben tartani, (...) bizonyosan jogos követelés, hogy a Vatikán elismerje, hogy az államnak joga van a kényelmetlen személyek ellen egyszerű vétő formájában védekezni, azaz indoklás nélkül megtiltani a kinevezést. (...) A kormány vétőjogának elismerése a minimuma annak, amit részünkről kérni lehetett és kellett volna.”⁹ Hobza azt is kritizálja, hogy ez a cikkely „nem tudni milyen okból” nem érint minden magas rangú egyházi tisztségviselőt, hanem csak néhányat. Ezt a tényt a tárgyalások folyamán a csehszlovák pozíció gyengességének tulajdonítja.¹⁰

A *Modus vivendi* ötödik cikkelye így hangzott: „Az előző cikkelyben említett Szentszék által kinevezett magas rangú tisztségviselők mielőtt hivatalukba lépnének, ezekkel a szavakkal tesznek hűségesküt a csehszlovák államnak: *Iuro et promitto sicuti decet Episcopum fidelitatem Reipublicae Cecoslovacae necnon nihil me facturum, quod sit contra salutem, securitatem, integritatem Reipublicae.*” (Ígérem és fogadom, hogy ahogy a püspöknek illik, a Csehszlovák Köztársasághoz hű leszek és semmit nem cselekszem, ami a köztársaság jóléte, biztonsága és egésze ellen lenne.) Itt ismét találkozunk Antonín Hobza kritikájával, amikor azt írja: „A fogadalom választott formáját nem lehet csak

⁷ Hobza: i. m. 9. o.

⁸ Hobza: i. m. 11. o.

⁹ Krofta Kamil: In: Zahraniční politika, Praha, č. 7/1925. 105. o.

¹⁰ Hobza: i. m. 11. o.

az államiság szempontjából jóváhagyni. Túlságosan is vatikániásan van megcsinálva. A püspök nem esküszik minden esetre és feltétlenül hűséget a köztársaságnak, hanem csak *sicuti decet Episcopum* – ahogy a püspöknek illik. Ez a három szó egész sor mentesítő indokot tartalmaz a püspök számára arra nézve, hogy az államban és az egyházban lévő hivatali helyzetéből bármikor hasznot húzhatson.¹¹

A befejező cikkely így hangozott: „A kormány gondoskodik róla, hogy az érvényes törvényes rendelet mielőbb hozzá legyen igazítva a *Modus vivendi*hez.” A hatodik cikkelyt Krofta így kommentálja: „Ez a cikkely nálunk felesleges aggályt keltett, mert azonnal rosszul értették meg. Végül is azt gondolták, hogy változtatásra való kötelezettséget tartalmazhatott pl. a mi földreformjainkra vonatkozóan. Ez a cikkely semmi ilyesmit nem jelenthet, mert a *Modus vivendi* a földreformot semmiképp nem érinti. Ugyanilyen indokból ez a cikkely nem befolyásolja a mi iskolatörvényeinket. Törvényalkotó rendelkezésekkel, amelyeket talán a *Modus vivendi*hez kellene igazítani, lehet érteni csak a *Modus vivendi*vel most szabályozott kérdéseket.”¹² Végezetül, ahogy fentebb említve volt, ebben a cikkelyben Krofta alapvető különbséget látott a *Modus vivendi* és konkordátum között. A *Modus vivendi* értékelésekor figyelembe kell venni azt a tényt, hogy keretszerződésről volt szó, amelyre egész sor, ennek alapján megkötött konkrét egyezségnek kellett kapcsolódnia.¹³ Ennek a ténynek tudatában volt a *Modus vivendi* nagy kritikusa Antonin Hobza is, amikor a *Modus vivendi* érintő munkájának zárszavában már valamivel mérsékeltebben ír: „Amennyiben (a *Modus vivendi*) szabályozza az elkövetkező jogorvoslat előkészületeit, nem sérti formailag az érvényes csehszlovák törvényeket, akkor minden az elkövetkező alkalmazásán múlik. A *Modus vivendi* végleges, a pápával kötendő egyezségről (*accord*) szól.”¹⁴ Tartalmi szempontból a *Modus vivendi* mindkét fél számára elfogadható kompromisszum volt olyan kérdésekben, amelyekről az adott helyzetben meg lehetett egyezni. Kamil Krofta írja: „A mi *Modus vivendink* minden bizonnyal egy szerencsés kompromisszum az új kódex szigorú elvei és az állam és egyház viszonyának modern nézetei között, olyan szerencsés, hogy mind a jobb, mint a baloldali irányzatok és a politikai pártok is kibékülhetnek vele.”¹⁵ A *Modus vivendi* a politikai spektrum ellenére összességében valóban jól volt fogadva és kimondottan elutasító álláspontok csak ritkán fordultak elő. A CSSZK számára elsősorban jelentős esemény volt, hogy az Apostoli Szentszék az első cikkelyben elfogadta a csehszlovák államhatárokat mint az új egyházmegyéék határait. Krofta továbbá figyelmeztet: „Ezeket és hasonló kedvezményeket más államok csak konkordátum formájában kaptak meg, nálunk megengedhetetlen nagy engedmények árán, mi egyszerű *Modus vivendi* által.”¹⁶ Összességében elmondható, hogy a *Modus vivendi* jó alapot teremtett a CSSZK és Apostoli Szentszék közötti további előzékeny és konstruktív kapcsolatok számára. A *Modus vivendi* hivatalos cseh nyelvű fordítását a Külügyminisztérium kiáltványa tartalmazta az iskola- és népművelődésügyi miniszterrel való 1937. október 7-i 118.672/II-7/37 számú meg egyezés után; tovább ezen fordítás alapján van a szövegben idézve.

¹¹ Hobza: i. m. 11. o.

¹² Hobza: i. m. 14. o.

¹³ Krofta: *Zahraniční politika*... 106. o.

¹⁴ Beneš Edvard: *Boj za slobodu a bezpečnost štátu*. Orbis, Praha, 1934, 801. o.

¹⁵ Hobza: i. m. 20. o. Krofta: i. m. 107. o.

¹⁶ Hobza: i. m. 20. o. Krofta: i. m. 107. o.